

*Слободян О. С., здобувач навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України, Харків*

*Slobodian O., researcher of Training Research and Production Center of the
National University of Civil Defence of Ukraine*

ПРІОРИТЕТНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

PRIORITY MECHANISMS OF UKRAINIAN INDUSTRIAL POLICY DEVELOPMENT AT THE PRESENT STAGE

У статті розглядаються проблеми розвитку промислової політики у світлі вимог реіндустріалізації національної економіки України. Пропонуються механізм інвестиційного податкового кредиту і механізм підтримки інвестиційних проектів в промисловості, заснований на проектному фінансуванні і залученні засобів з державних фондів розвитку промисловості. Відзначається, що в сукупності це сприятиме розвитку ринково-орієнтованих принципів формування стійкості української промисловості.

Ключові слова: промисловість, реіндустріалізація, промислова політика, державні механізми, державно-приватне партнерство, інвестиції.

The article considers the problems of industrial policy development according to the requirements of reindustrialization of the national economy of Ukraine. The mechanism of investment tax credit and the mechanism of support of investment projects in the industry based on project financing and attraction of means from the state funds of development of the industry shall be offered. It's noted that together this will contribute to the development of market-oriented principles of stability of Ukrainian industry.

Keywords: industry, reindustrialization, industrial policy, state mechanisms, public-private partnership, investments.

Постановка проблеми. Важливим аспектом аналізу у даній статті є дослідження складових пріоритетних механізмів, методів та інструментів державного управління розвитку промислової політики, що становить основу для економічного зростання та розвитку суспільства, подолання негативних тенденцій в промисловому виробництві України і створення передумов для корених змін його структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню механізмів державної політики розвитку промисловості України присвятили свої публікації такі вчені, як В. Александрова, Г. Башнянин, Є. Бойко, М. Горин, Д. Міщенко, І. Макаренко, Н. Ліба, С. Романюк, Д. Стеченко, М. Кизим та інші.

Метою статті є аналіз пріоритетних механізмів розвитку промислової політики на сучасному етапі розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. Рішення гострих соціальних проблем країни - значне підвищення рівня життя більшості населення, якості і доступності охорони здоров'я, освіти, науки і культури - одночасно зі зміцненням державності (включаючи обороноздатність країни) неможливо без кардинального поліпшення ситуації в економіці і прискорення темпів її розвитку. Вирішальною сферою для підйому економіки в цілому є промисловість, і саме на її рості мають бути зосереджені зусилля усіх гілок влади і основних економічних структур.

Під активною промисловою політикою слід мати на увазі комплекс цільових дій на господарські процеси в промисловій сфері для досягнення необхідних результатів, передусім, збільшення темпів росту, модернізації технологічної бази, підвищення якості і конкурентоспроможності продукції і освоєння ринків. Це дозволить розширити ресурсні можливості для подальшого технологічного розвитку і оновлення цієї галузі. У промисловості створюється основний об'єм валового внутрішнього продукту (ВВП), крім того, промисловість визначає технічний рівень інших галузей держави і соціальної сфери, і отже, її позитивна динаміка зумовлює увесь громадський розвиток.

Промисловість України відрізнялася істотною технологічною відсталістю ще в період до початку ринкових перетворень 90-х років. Більшість підприємств добувної і оброблювальної промисловості мали в розпорядженні застаріваючу виробничу базу і практично не здійснювали модернізації виробничого апарату. Положення дещо коригувалося досить значним об'ємом введення нових потужностей, що створювалися на сучаснішій технічній базі і в основному за рахунок імпортного устаткування. Проте в цілому наростав технологічний відрив вітчизняної промисловості від світового рівня. На початку 90-х років ситуація різко погіршалася в силу загального промислового спаду, наростання неплатежів, фінансової розрухи переважної більшості підприємств. У цей період першочерговими стали найгостріші проблеми виживання, і ні про яку модернізацію за рахунок засобів підприємств не могло бути і мови (повсюдною практикою упродовж ряду років було використання амортизаційних фондів на меті споживання).

Приведене підтверджується даними про об'єми інвестицій у виробничу сферу, у тому числі в промисловість. За наявними оцінками, об'єм капіталовкладень до промислово-виробничих фондів скоротився за 90-і роки приблизно в 5-6 разів в порівнянні з дореформеним періодом, коли навіть при значних капіталовкладеннях збільшувалося технологічне відставання. У минулому десятилітті разом з моральним критично наростав фізичний знос виробничого апарату, у багатьох галузях він перевищив 50%, що зумовило неможливість випуску якісної продукції, ріст числа аварій і технологічних катастроф, травматизму і смертності на виробництві.

Не слід переоцінювати позитивні підсумки промисловості останніми роками. По-перше, навіть при 10-процентному рості виробництва в окремих галузях більшість підприємств не змогли відновити колишній обсяг

виробництва, досягти необхідної міри ділової активності і фінансової стійкості. По-друге, переважне число підприємств через відсутність достатніх інвестиційних ресурсів не здійснило глибокої модернізації технологічної бази. В результаті, якість промислової продукції і її конкурентоспроможність залишилися на дуже низькому рівні. По-третє, і це, можливо, найголовніше, не здолана небезпечна тенденція відтоку з промисловості висококваліфікованих інженерних і робочих кадрів і їх старіння. Крім того, підкреслимо, що вищезазвані позитивні підсумки склалися в основному в результаті дії зовнішніх, кон'юнктурних чинників, а не стали наслідком здорових, глибинних процесів в господарстві і ефектом конструктивної економічної (і у тому числі промисловою) політики [5].

Неблагополучне положення у виробництві викликане значною мірою відірваністю від нього фінансово-кредитної сфери. У країні склалася унікальна по економічній неспроможності ситуація, коли банківська система виступає чистим позичальником по відношенню до реального сектора економіки, тобто «викачує» з нього і без того мізерні ресурси замість акумуляції їх в інших секторах і переливання у виробництво, і чистим кредитором по відношенню до нерезидентів (ресурси вітчизняної промисловості переправляються вітчизняними банками в зарубіжну економіку). Це положення з усією очевидністю свідчить про порочність здійснюваній в роки реформ грошово-кредитної політики і усієї системи управління банківським господарством країни.

Необхідність невідкладного прискорення економічного зростання диктується також виключно складною соціальною обстановкою. Приблизно половина населення (у тому числі значна частина працюючих) живе у бідності або в убогості - відомі дані про кількість людей, що мають доходи на рівні або нижче прожиткового мінімуму. Неблагополучна обстановка із зайнятістю, особливо в депресивних районах. Загострюються демографічні проблеми із-за різкого зниження народжуваності в силу загальної невизначеності життєвих перспектив. Стан матеріальної бази соціальної сфери - охорони здоров'я, освіти, культури і спорту, і отже якість їх послуг, - повністю залежить від рівня розвитку промисловості і постачань в ці сфери якісного устаткування.

Стан і динаміка вітчизняної промисловості у вирішальному ступені визначають перспективи обороноздатності країни. Україна за визначенням не може - якщо хоче залишитися суверенною - будувати свою оборону на базі іноземної військової техніки. Крім того, технологічний рівень оборонної промисловості і як наслідок якість і сучасність озброєнь не може нескінченно підтримуватися при старіючій загальній промисловій базі, наростаючому технологічному відставанні, відтоку кваліфікованих кадрів і розпаді конструкторських шкіл. Не можна не враховувати, що у міру вичерпання у світі природних ресурсів, у тому числі придатних для проживання земель, слабшаюча Україна може стати привабливим об'єктом для експансіоністських спрямувань. Зараз виключно актуальне завдання за рахунок напруги усіх сил здолати за 10-15 років відставання, що склалося, інакше Україна може виявитися на узбіччі світового розвитку.

Розвиток промисловості обумовлює науково-технічний прогрес країни, забезпечує матеріальну базу наукових установ; впровадження науковотехнічних розробок у свою чергу стимулює напрями подальшого розвитку науки і її прикладних застосувань. Стає усе більш очевидним, що без кардинального оновлення матеріальної бази науки, без багатократного підвищення оплати праці науково-конструкторських працівників (що неможливе без прискорення економічного і, передусім, промислового зростання), повернення і закріплення наукових кадрів, особливо молодих, залишаться нереалізованими усі спроби пошуку проривних напрямів науково-технічного прогресу, які дозволили б країні зайняти гідне місце у світовому технологічному русі [1].

Стан і динаміка промисловості грають вирішальну роль у визначенні місця країни в міжнародній економічній системі. До теперішнього часу в країні ще не втрачені базові передумови, що дозволяють переламати ситуацію в економіці, перейти до активної політики підтримки промислового росту. Зберігаються природні ресурси, передусім мінерально-сировинні, і виробнича інфраструктура, не втрачені можливості відновлення кадрового потенціалу промисловості. При усіх витратах в основному невдалих ринкових реформ головні економічні суб'єкти - підприємства і активна частина населення - до певної міри пройшли школу адаптації до ринкових умов, змінилася їх мотивація до праці. З'явилося досить велике число сучасних менеджерів і ефективно діючих власників, сформувалися, хоча і зі значними витратами ресурсів, системи транзакційного обслуговування економіки. Завдання сучасного періоду полягає в тому, щоб ефективно з'єднати ці компоненти промислового прориву шляхом цілеспрямованої дії на них з боку державних і ділових структур, створення необхідних умов для підприємницької активності усіх суб'єктів економіки, без того, що покладає надії знову на автоматизм дії «невидимої руки» ринку. Дуже важливо без зволікання розробити програму переходу до активної промислової політики і приступити до її здійснення.

Мета промислової політики - створення технологічно-сучасної, конкурентоздатної промисловості на основі широкої модернізації виробничих фондів в основних галузях. При цьому в якості початкової умови слід прийняти орієнтацію на створення кінцево кінцем сприятливих умов для розвитку промисловості в цілому, активізацію діяльності більшості галузей, і передусім великих підприємств. Подібна широкомасштабна модернізація дозволить вирішити ті завдання оздоровлення економічної і соціальної обстановки в країні, про яких говорилося вище (по суті йдеться про створення сприятливого економічного фону за рахунок агресивної політики промислового росту). Це не суперечить умові концентрованого використання неминуче обмежених ресурсів на окремих напрямках - важливо, щоб ці напрями робили мультиплікативний ефект на зв'язані галузі і промисловість в цілому. Природно, не може йтися про відмову від переваг міжнародного розподілу праці, інтеграції і кооперації у рамках різного роду економічних союзів і співтовариств. Проте важливо враховувати історичні характеристики існуючої промисловості як багатогалузевого, самодостатнього, єдиного народного господарства, про цілісне відтворення якого і повинно йтися. При розробці програм слід також приділити

первинну увагу багатогранним регіональним аспектам функціонування промислових структур в умовах країни як особливо важливим для успіху усієї програми реконструкції промисловості і на цій основі рішення економічних і соціальних проблем держави.

В умовах відсутності стійкості вітчизняного промислового комплексу, негативним чином що позначається на параметрах розвитку усього національного господарства, високу актуальність набуває завдання формування ринково-орієнтованих механізмів, спрямованих на виправлення ситуації, що склалася. Стратегічним пріоритетом в рішенні цієї задачі є розробка і реалізація ефективної державної промислової політики [3].

Особливо гостро виглядає ця вимога з позицій ряду останніх тенденцій економічного розвитку. Так, індекс підприємницької упевненості у сфері промисловості демонстрував негативні значення в останні декілька років. Головною причиною спаду індексів підприємницької упевненості в сферах добувної і оброблювальної промисловості в 2019-2020 роках являється спад тих компонент, що характеризують різке уповільнення попиту на продукцію.

Крім того, знос основних фондів по сфері добувної промисловості в 2019 році перевищував середній знос по усій економіці в цілому і складав 52,3 %. Це один з найвищих рівнів зносу основних фондів в промисловості [4].

В цілому ж виявлені процеси є наслідком зниження ділової активності. Аналіз даних, що дозволяють визначити вплив основних чинників, що обмежують ділову активність промислових організацій в 2019-2020 роках, дозволив виділити два ключові чинники: високий рівень оподаткування і недолік фінансових коштів.

У більшості випадків саме названі чинники є причиною прояву і інших чинників, таких як: недостатній попит на внутрішньому ринку і зношеність і відсутність устаткування. Багато в чому саме ці чинники є істотним фізичним обмежувачем інвестиційної і інноваційної активності. В сукупності це негативним чином позначається на стійкості розвитку промислового сектора в економіці України.

Таким чином, стає очевидно, що промислова політика повинна забезпечувати рішення комплексу завдань в умовах тісної інтеграції з іншими напрямками державної економічної політики. При цьому стратегічним завданням є забезпечення загальної стійкості економічного розвитку країни на основі створення сучасних високотехнологічних і конкурентоздатних виробництв. Для реалізації цих положень на практиці було розроблено та оприлюднено для громадського обговорення проект Закону України «Про державну промислову політику». Документ розроблено задля здійснення реалізації державної промислової політики, стимулювання діяльності у сфері промисловості, врегулювання правових, організаційних та фінансових відносин, що виникають між суб'єктами, які провадять діяльність у сфері промисловості, зокрема в її стратегічних галузях, а також в оборонно-промисловому комплексі на території України та у виключній економічній зоні України. У повідомленні про оприлюднення проекту Закону України «Про державну промислову політику» констатується, що в останні роки в Україні помітною є тенденція зниження

частки виробництва промислової продукції високого технологічного рівня, головним чином через втрату частини підприємств на Сході України та скорочення випуску товарів через втрату російського ринку. [2].

У умовах, що склалися, представляється доцільним задіяти державні фонди розвитку промисловості, передбачені законом «Про промислову політику», в якості нових елементів механізму державної підтримки інвестиційних проектів в промисловості, що базуються на проектному фінансуванні. Схема функціонування пропонованого механізму, з урахуванням нового елемента, представлена на рис. 1. Слід зазначити, що ця схема не заперечує можливості пільгового кредитування банків, що здійснюють інвестиційні проекти, існуючою нині.

Рис. 1. Схема функціонування ринково-орієнтованого механізму підтримки інвестиційних проектів в промисловості

Проте окрім цього способу пропонується задіяти і новий спосіб, що забезпечує залучення інвестиційних засобів з державних джерел, призначених для розвитку промислового сектора економіки.

У рамках пропонованого механізму підтримки інвестиційних проектів в промисловості, за допомогою залучення засобів з державних фондів розвитку промисловості, держава зможе безпосередньо здійснювати кредитування і інвестиції в проекти, що мають стратегічну важливість для формування стійкості національного промислового комплексу. При цьому, якщо застосовується механізм проектного фінансування, держава може виступати соінвестором, нарівні з приватними кредиторами і інвесторами, в стратегічних проектах, що реалізуються. Таким чином, держава також може мати долю в спеціально створеної для реалізації конкретного проекту проектної компанії, і, тим самим, робити безпосередній вплив на ухвалення управлінських рішень по реалізації інвестиційного проекту.

Крім того, пряме державне кредитування і інвестування з фондів підтримки промисловості дозволить забезпечити реінвестування прибутків, отриманих від реалізації проектів, що запобігатиме осіданню на балансах комерційних банків прибутків у вигляді маржі від пільгового державного кредитування. Крім того, може бути збільшено і кількість потенційних інвестиційних проектів, які зможуть розраховувати на державне співфінансування, оскільки, в даному випадку діяльність державних фондів підтримки розвитку промисловості може здійснюватися у відриві від Програми державних гарантій реалізації пріоритетних проектів на основі проектного фінансування. Тобто з фондів можуть інвестуватися кошти в окремі проекти, що не потребують надання кредиторам державних гарантій виконання зобов'язань позичальника [5].

При цьому слід зазначити, що засоби, з яких формується капітал фондів розвитку промисловості, згідно із Законом про промислову політику, а також засоби, що виділяються Національним банком України у формі пільгових кредитів комерційним банкам, що беруть участь в Програмі підтримки проектного фінансування і засоби, на основі яких формуються державні гарантії кредиторам по кредитах на проектне фінансування, як правило, мають природу різних податкових надходжень до державного бюджету. В той же час після завершення інвестиційних проектів і початку їх господарської діяльності, ці проекти також почнуть генерувати податкові платежі, які у результаті надходитимуть до бюджетів різних адміністративних рівнів, а згодом, зможуть опинитися в числі засобів, на основі яких здійснюється державна підтримка аналогічних проектів. Спираючись на специфіку цього процесу, слід запропонувати внести доповнення в механізм інвестиційного податкового кредиту, згідно з якими частина певних податкових платежів, здійснених проектом по початку ведення господарської діяльності, в порядку регресу може бути зарахована на користь погашення кредитів або позик, наданих на реалізацію цього проекту з державних фондів розвитку промисловості.

Висновки. Використання механізму інвестиційного податкового кредиту з пропонованими доповненнями дозволить підвищити ефективність реалізації запропонованого механізму підтримки інвестиційних проектів в промисловості, заснованого на проектному фінансуванні і залученні засобів з державних фондів

розвитку промисловості. В сукупності це сприятиме розвитку ринково-орієнтованих принципів формування стійкості української промисловості.

Список використаних джерел

1. Горин М.П. Механізм розвитку промислового виробництва регіону /М.П. Горин // Регіональна економіка. — 2009. — № 1. — С. 59—67.
2. Ліба Н.С. Формування основних цілей регіональної промислової політики. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 22. Ч. 2. С. 63—67.
3. Макаренко І.О. Сучасні складові державної промислової політики України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_11.
4. Міщенко Д.А. Удосконалення механізму управління бюджетними видатками в Україні / Д.А. Міщенко, Л.О. Міщенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2017. — № 3. — С. 13—16.
5. Розвиток національної економіки на засадах неоіндустріальної модернізації / С.В. Іванов, В.І. Перебийніс, Є.В. Котов, О.В. Федірець. Управління економікою: теорія та практика: зб. наук. пр. К.: ІЕП НАНУ, 2015. С. 31—41.

References

1. Goryn M.P. Mekhanizm rozvitku promislovogo virobnicztva regionu /M.P. Gorin // Regional`na ekonomika. — 2009. — No. 1. — S. 59—67.
2. Liba N.S. Formuvannya osnovnykh czilej regional`noyi promyslovoyi polityky. Naukovij visnyk Khersons`kogo derzhavnogo universytetu. 2017. Vyp. 22. Ch. 2. S. 63—67.
3. Makarenko I.O. Suchasni skladovi derzhavnoyi promyslovoyi polityky Ukrayiny. Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. 2010. No. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_11.
4. Mishhenko D.A. Udoskonalennya mekhanizmu upravlinnya byudzhethnymi vidatkami v Ukrayini / D.A. Mishhenko, L.O. Mishhenko // Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. — 2017. — No. 3. — S. 13—16.
5. Rozvytok naczional`noyi ekonomiky na zasadakh neoindustrial`noyi modernizacziyi / S.V. Ivanov, V.I. Perebyjnis, Ye.V. Kotov, O.V. Fedirecz`. Upravlinnya ekonomikoyu: teoriya ta praktyka: zb. nauk. pr. K.: ГЕР НАНУ, 2015. S. 31—41.